

Մարկ Ազդարիդիս

ՀՀ քննչական կոմիտեի Երևան քաղաքի քննչական վարչության Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների քննչական բաժնի քննիչ

12 ՏԱՐԻՆ ՉԼՐԱՑԱԾ ԱՆՁԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ՀԱՆՑԱՎՈՐ ՈՏՆՁԳՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԽՐԱՎԱԿԱՆ ՈՐԱԿՈՒՄԸ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳԻՔԻ¹

Համառոտագիր

2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված ՀՀ նոր քրեական օրենսգիրքը (այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք) զգալիորեն փոփոխեց ներպետական քրեական իրավունքը՝ ներառելով նոր քրեախրավական ինստիտուտներ, ինչպես նաև հայեցակարգային փոփոխությունների ենթարկելով գործող ինստիտուտները: Փոփոխությունները, *inter alia*, վերաբերում են նոր հանցակազմեր սահմանելուն, նախկին օրենսգրքով առկա հանցակազմերը փոփոխելուն, կոնկրետ հանցատեսակների որակյալ հատկանիշների շրջանակի լրացմանը կամ փոփոխմանը, որոշ հասկացությունների իմաստի բացահայտմանը կամ դրանց վերաիմաստավորմանը: Օրենսգրքով արտահայտիչ կերպով կարևորվել է հանցավոր ոտնձգություններից անչափահասներին զերծ պահելու և վերջիններիս նկատմամբ արդեն իսկ իրականացված ոտնձգություններին ավելի խիստ քրեախրավական արձագանք տալու անհրաժեշտությունը՝ 1) էապես լայնացնելով հանցակազմերի շրջանակը, որոնց որակյալ տեսակն է համապատասխան արարքի կատարումը անչափահասի նկատմամբ, 2) սահմանելով, որ «անօգնական վիճակում» գտնվող է համարվում յուրաքանչյուր 12 տարին չլրացած երեխա, ինչպես նաև 3) որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող ինքնուրույն հանգամանք նախատեսելով դիտավորյալ հանցանքն անչափահասի նկատմամբ, նրա հետ համատեղ կամ հանցավորի արարքի բնույթը գիտակցող անչափահասի ներկայությամբ կատարելը, եթե հանցավորը գիտակցում է, որ անձն անչափահաս է:

Հոդվածի ուսումնասիրության առարկան վերաբերում է հիշատակված փոփոխություններից կոնկրետ մեկին՝ արարքի որակմանը անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելու որակյալ հատկանիշով այն պարագայում, երբ անձի անօգնական վիճակը պայմանավորված է տարիքային գործոնով այն հանցակազմերի դեպքում, որոնք անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելուն հավասարազոր ծանրացնող հանգամանք են նախատեսում նաև արարքը անչափահասի նկատմամբ կատարելը, ինչպես

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 04.05.2025թ., գրախոսվել է 23.06.2025թ.:

նաև հանցանքի՝ անչափահասի և անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելու որակյալ հատկանիշների հարաբերակցությունը:

Ընտրված թեմայի արդիականության մասին են վկայում անչափահասների նկատմամբ կատարված հանցանքների աճը, խնդրո առարկա հարցի վերաբերյալ միասնական պրակտիկայի բացակայությունը, ինչպես նաև դոկտրինալ աղբյուրների իրարամերժությունը:

Հետազոտության շրջանակներում քննարկման առարկա է դարձվում այն հարցը, թե ինչպես պետք է որակվեն Օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված այն հանցանքները, որոնք որպես ծանրացնող հանգամանք են ներառում միաժամանակ հոդվածի նույն մասի տարբեր կետերով և՛ անչափահասի, և՛ անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելը այն դեպքում, երբ ոտնձգության զոհը 12 տարին չլրացած երեխա է:

Հոդվածում ընտրված թեման ուսումնասիրելիս կիրառվել են իրավահամեմատական, անալիզի և սինթեզի, ինչպես նաև դեդուկտիվ և ինդուկտիվ մեթոդները:

Հիմնաբառեր– անչափահաս, անօգնական վիճակում գտնվող, ծանրացնող հանգամանք, քրեական պատասխանատվություն, կրկնակի մեղսագրում, նորմերի մրցակցություն, իրավական կանխավարկած:

Ներածություն

2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված ՀՀ նոր քրեական օրենսգիրքը զգալիորեն փոփոխեց ներպետական քրեական իրավունքը՝ ներառելով նոր քրեաիրավական ինստիտուտներ, ինչպես նաև հայեցակարգային փոփոխությունների ենթարկելով գործող ինստիտուտները: Փոփոխությունները, *inter alia*, վերաբերում են նոր հանցակազմեր սահմանելուն, նախկին օրենսգրքով առկա հանցակազմերը փոփոխելուն, կոնկրետ հանցատեսակների որակյալ հատկանիշների շրջանակի լրացմանը կամ փոփոխմանը, որոշ հասկացությունների իմաստի բացահայտմանը կամ դրանց վերաիմաստավորմանը: Օրենսգրքով արտահայտիչ կերպով կարևորվել է հանցավոր ոտնձգություններից անչափահասներին զերծ պահելու և վերջիններիս նկատմամբ արդեն իսկ իրականացված ոտնձգություններին ավելի խիստ քրեաիրավական արձագանք տալու անհրաժեշտությունը՝ 1) էապես լայնացնելով հանցակազմերի շրջանակը, որոնց որակյալ տեսակն է համապատասխան արարքի կատարումը անչափահասի նկատմամբ, 2) սահմանելով, որ «անօգնական վիճակում» գտնվող է համարվում յուրաքանչյուր 12 տարին չլրացած երեխա, ինչպես նաև 3) որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող ինքնուրույն հանգամանք նախատեսելով դիտավորյալ հանցանքն անչափահասի նկատմամբ, նրա հետ համատեղ կամ հանցավորի արարքի բնույթը գիտակցող անչափահասի ներկայությամբ կատարելը, եթե հանցավորը գիտակցում է, որ անձն անչափահաս է:

Հոդվածի ուսումնասիրության առարկան վերաբերում է հիշատակված փոփոխություններից կոնկրետ մեկին՝ արարքի որակմանը անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելու որակյալ հատկանիշով այն

պարագայում, երբ անձի անօգնական վիճակը պայմանավորված է տարիքային գործոնով այն հանցակազմերի դեպքում, որոնք անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելուն հավասարազոր ծանրացնող հանգամանք են նախատեսում նաև արարքը անչափահասի նկատմամբ կատարելը, ինչպես նաև հանցանքի՝ անչափահասի և անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելու որակյալ հատկանիշների հարաբերակցությունը:

Ընտրված թեմայի արդիականության մասին են վկայում անչափահասների նկատմամբ կատարված հանցանքների աճը (2022 թվականի ընթացքում ՀՀ քննչական կոմիտեի վարույթում քննվել է անչափահասների նկատմամբ կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ 545 քրեական վարույթ, որից 229 քրեական վարույթ փոխանցվել է 2023 թվական², 2023 թվականի ընթացքում ՀՀ քննչական կոմիտեի վարույթում քննվել է անչափահասների նկատմամբ կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ 1.159 քրեական վարույթ, որից 363 քրեական վարույթ փոխանցվել է 2024 թվական³, 2024 թվականի ընթացքում Կոմիտեի վարույթում քննվել է անչափահասների նկատմամբ կատարված հանցագործությունների վերաբերյալ 1.476 քրեական վարույթ⁴), խնդրո առարկա հարցի վերաբերյալ միասնական պրակտիկայի բացակայությունը, ինչպես նաև դոկտրինալ աղբյուրների իրարամերժությունը:

Հետազոտությամբ առաջադրված հարցը հետևյալն է. ինչպե՞ս պետք է որակվեն Օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված այն հանցանքները, որոնք որպես ծանրացնող հանգամանք են միաժամանակ ներառում հոդվածի նույն մասի տարբեր կետերով և՛ անչափահասի, և՛ անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելը այն դեպքում, երբ ոտնձգության զոհը 12 տարին չլրացած երեխա է:

Հոդվածի նպատակն է օժանդակել իրավակիրառին մինչև 12 տարեկան երեխաների դեմ ուղղված ոտնձգություններին ճիշտ քրեաիրավական գնահատական տալու հարցում:

Հոդվածում ընտրված թեման ուսումնասիրելիս կիրառվել են իրավահամեմատական, անալիզի և սինթեզի, ինչպես նաև դեդուկտիվ և ինդուկտիվ մեթոդները:

2. Հիմնական դրույթներ

2.1. «Անօգնական վիճակում գտնվող անձ» հասկացությունը

2003 թվականի քրեական օրենսգիրքը (այսուհետ նաև՝ նախկին օրենսգիրք) թեև ներառում էր «անօգնական վիճակում գտնվող անձ» կոնցեպտը, սակայն դրա

² Քննչական կոմիտեի 2022 թվականի գործունեության մասին հաղորդում (Report on the activities of the Investigative Committee for 2022) <https://www.investigative.am/news/haghordoum-hayastani-hanrapetoutyan-qnnchakan-komitei-2022-tvakani-gorcounoutyan-masin> (մուտք /access/ 30.04.2025)

³ Քննչական կոմիտեի 2023 թվականի գործունեության մասին հաղորդում

(Report on the activities of the Investigative Committee for 2023)

<https://www.investigative.am/news/teghakatvoutyou-hh-qnnchakan-komitei-2023-tvakani-gorcounoutyan-masin> (մուտք /access/ 30.04.2025)

⁴ Քննչական կոմիտեի 2024 թվականի գործունեության մասին հաղորդում (Report on the activities of the Investigative Committee for 2024) <https://www.investigative.am/news/haxordum> (մուտք /access/ 30.04.2025)

կիրառելիությունը խիստ սահմանափակ էր: Այսպես, որպես ծանրացնող հանգամանք այն նախատեսված էր միայն 3 հանցանքների դեպքում՝ 127-րդ հոդվածում (**Անձին առանց իր համաձայնության բժշկական կամ գիտական փորձերի ենթարկելը**), 127.1-րդ հոդվածում (**Եվգենիկական փորձեր իրականացնելը**) և 218-րդ հոդվածում (**Պատանդ վերցնելը**): Միևնույն ժամանակ, նախկին օրենսգրքով սահմանված չէր «անօգնական վիճակում գտնվող անձ» հասկացության ընդհանրական նշանակությունը: Նախկին օրենսգիրքը սահմանում էր միայն, որ 138-րդ (**Բռնաբարությունը**) և 139-րդ (**Սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները**) հոդվածների իմաստով անօգնական վիճակում գտնվող է համարվում այն անձը, որը որոշակի հանգամանքների ուժով մշտապես կամ ժամանակավորապես զրկված է եղել հանցավորին դիմադրություն ցույց տալու կամ իր նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը գիտակցելու կամ հասկանալու հնարավորությունից, ինչպես նաև 12 տարին չլրացած անձը⁵:

Օրենսգրքով ոչ միայն տրվեց «անօգնական վիճակում գտնվող անձ» հասկացության բացատրությունը, այլ նաև էականորեն ընդլայնվեց դրա կիրառելիության շրջանակը: Այսպես, անօգնական վիճակում գտնվող է այն անձը, որն իր ֆիզիկական կամ հոգեկան վիճակով պայմանավորված ի վիճակի չէ դիմադրություն ցույց տալ կամ ղեկավարել իր արարքը կամ գիտակցել իր նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը, ինչպես նաև 12 տարին չլրացած անձը⁶: Օրենսդրական բնորոշումից պարզ է դառնում, որ օրենսդիրը տարբերակել է անօգնական վիճակի 3 տեսակ՝ ֆիզիկական, հոգեկան և տարիքային:

Տուժողը համարվում է ֆիզիկական անօգնական վիճակում գտնվող, երբ գիտակցում է իր հետ տեղի ունեցող գործողությունների բնույթը և ցանկանում է հետ մղել դրանք, բայց ի վիճակի չի լինում դիմադրել հանցավորին՝ իր ֆիզիկական խնդիրների (տեսողության կորստի, հենաշարժական խնդիրների, բնածին ֆիզիկական արատների և այլն) կամ հիվանդության հետևանքով խիստ հյուծված լինելու, բարձր ջերմություն ունենալու և նման այլ պատճառներով⁷:

Տուժողը համարվում է հոգեկան անօգնական վիճակում գտնվող, երբ հանցավորի գործողությունների բնույթն ու նշանակությունը չգիտակցելու կամ չզգալու հետևանքով չի գիտակցում դիմադրելու անհրաժեշտությունն ու հետևապես զրկված է լինում նաև պաշտպանական գործողությունների դիմելու կարողությունից: Նման անօգնականությունը կարող է պայմանավորված լինել, օրինակ, հոգեկան առողջության խնդիրներով կամ անգիտակից վիճակով: Վերջինս կարող

⁵ 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 4-րդ մաս (Part 4 of Article 138 of the Criminal Code of the Republic of Armenia, adopted on April 18, 2003)

⁶ 2021 թվականի մայիսի 05-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետ (Article 3, Part 1, Paragraph 1 of the Criminal Code of the Republic of Armenia, adopted on May 5, 2021)

⁷ Դ.Ա.Թումասյան, Կ.Հ.Հովհաննիսյան, «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ, Հատուկ մաս», Ոստմանական ձեռնարկ, ISBN 978-9939-64-367-0, «Լիմուշ» հրատ., Երևան, 2022թ., էջ 93.

(D.A. Tumasyan, K.H. Hovhannissyan, "CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, Special Part", Educational Manual, ISBN 978-9939-64-367-0, "Limush" Publishing House, Yerevan, 2022, page 93.)

է առաջանալ ամենատարբեր պատճառներով (ալկոհոլային կամ թմրանյութային ծանր հարբածության, հոգեներգործուն (հոգեմետ) նյութերի կամ քնաբեր դեղամիջոցների օգտագործման և այլն): Նշված հանգամանքները պետք է լինեն այնքան ազդեցիկ, որ դրանց հետևանքով անձը զրկվի տեղի ունեցող գործողությունների իմաստն ու նշանակությունը հասկանալու և հանցավորին դիմադրություն ցույց տալու կարողություններից⁸: Հոգեկան անօգնականությունը կարող է պայմանավորված լինել նաև տուժողի մանկահասակությամբ⁹:

Տարիքային անօգնականության դեպքում բացարձակ նշանակություն չունի՝ արդյոք անձը ի վիճակի է դիմադրություն ցույց տալ կամ ղեկավարել իր արարքը կամ արդյոք վերջինս գիտակցում է իր նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը, թե ոչ: Տարիքային անօգնականության առկայության հաստատման համար ընդամենը անհրաժեշտ է, որպեսզի տուժողի 12 տարին լրացած չլինի ոտնձգության կատարման պահին: Օրենսգրքում առկա տարիքային անօգնականություն կարգավորումը հանդիսանում է իրավական կանխավարկած (*պրեզումպիա*), այսինքն՝ իրավաբանական փաստի առկայության կամ բացակայության մասին նորմատիվ բնույթի ենթադրություն, որն ունի հավանականության բարձր աստիճան և ենթակա չէ ապացուցման¹⁰: Ինչպես յուրաքանչյուր այլ իրավական կանխավարկած, 12 տարին չլրացած անձի անօգնական վիճակում գտնվելու վերաբերյալ մտահանգման հիմքում նույնպես ընկած են վիճակագրական օրինաչափություններ, մասնավորապես այն, որ որպես կանոն 12 տարին չլրացած անձինք, իրենց տարիքային զարգացվածության և հոգեբանական առանձնահատկություններով պայմանավորված, ի վիճակի չեն դիմադրություն ցույց տալ ոտնձգողին կամ ղեկավարել իրենց արարքը կամ գիտակցել իրենց նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը: Միևնույն ժամանակ, նման կանխավարկածը միայն հավանական իմացություն է և բացառված չէ, որ 12 տարին չլրացած անձը ի վիճակի լինի դիմադրություն ցույց տալ ոտնձգողին կամ ղեկավարել իր արարքը կամ գիտակցել իր նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը, ինչը, սակայն, իրավական նշանակություն չի կարող ունենալ և նման դեպքում ևս անձը պետք է համարվի անօգնական վիճակում գտնվող: Մյուս կողմից, 12 տարին չլրացած անձի անօգնական վիճակում գտնվելու իրավական կանխավարկածը չի

⁸ *Ibid.*

⁹ Ս.Վ.Առաքելյան, Գ.Ս.Բաղդասարյան, Պ.Գ.Պետրոսյան, «ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ», Գիտագործնական մեկնաբանություններ, ISBN 978-9939-9240-8-3, Արդարադատության ակադեմիա, Երևան, 2024թ., էջ 47. (S.V. Arakelyan, G.S. Baghdasaryan, P.G. Petrosyan, "CRIMES AGAINST PROPERTY ACCORDING TO THE NEW CRIMINAL CODE OF THE RA", Scientific and Practical Comments, ISBN 978-9939-9240-8-3, Academy of Justice, Yerevan, 2024, page 47.)

¹⁰ Ա.Ղամբարյան, Մ.Մուրադյան, «ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ», Ուսումնական ձեռնարկ, 4-րդ լրամշակված հրատարակություն, «Լուսաբաց հրատարակչատուն» հրատ., Երևան, 2023թ., էջ 262.

(A. Ghambaryan, M. Muradyan, "THEORY OF STATE AND LAW", Textbook, 4th revised edition, "Lusabats Publishing House" publishing house, Yerevan, 2023, page 262.)

նշանակում, որ նշված շեմից բարձր տարիքի անչափահասները չեն կարող լինել անօգնական վիճակում գտնվող:

2.2. «Անչափահաս» հասկացությունը

Ոտնձգության զոհի որոշակի տարիքի հասած չլինելու փաստի հետ է պայմանավորված նաև Օրենսգրքում լայն տարածում ստացած մեկ այլ հանցանքը որակյալ դարձնող հանգամանք, այն է՝ արարքը անչափահասի նկատմամբ կատարելը:

Ի տարբերություն «անօգնական վիճակում գտնվող անձ» հասկացության՝ Օրենսգրքով սահմանված չէ, թե ով պետք է համարվի անչափահաս: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի «քաղաքացու գործունակությունը» վերտառությամբ 24-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ իր գործողություններով քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք բերելու և իրականացնելու, իր համար քաղաքացիական պարտականություններ ստեղծելու ու դրանք կատարելու քաղաքացու ունակությունը (քաղաքացիական գործունակություն) լրիվ ծավալով ծագում է չափահաս, այսինքն՝ տասնութ տարեկան դառնալու պահից: Բացի այդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանվում է, որ անչափահաս է 18 տարին չլրացած անձը¹¹: Վերոգրյալից կարելի է եզրահանգել, որ ՀՀ-ում անչափահաս է համարվում տասնութ տարին չլրացած յուրաքանչյուր ոք, ինչը նաև զուգակցում է «անչափահաս» հասկացությունը երեխային, որը նույնպես թե՛ ներպետական¹², թե՛ միջազգային¹³ մակարդակներում բնութագրվում է որպես տասնութ տարին չլրացած անձ: Անչափահասի տրված սահմանումը հավասարապես կիրառելի է նաև Օրենսգրքի պարագայում:

2.3. «Անչափահաս» և «անօգնական վիճակում գտնվող անձ» հասկացությունների հարաբերակցությունը

Հիշատակված երկու ծանրացնող հանգամանքների համեմատական վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ մինչև 12 տարեկան տուժողների դեպքում երկուսի առկայությունն էլ բխում է տուժողի տարիքից, ինչը միանշանակ չի ընդունվել մասնագետների կողմից՝ հաշվի առնելով, որ Օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված բազմաթիվ հանցանքների դեպքում երկու ծանրացնող հանգամանքն էլ նախատեսված են, ընդ որում՝ համապատասխան հոդվածի միևնույն մասի տարբեր կետերով: Այսպես, 17 հանցատեսակի դեպքում թե՛ անչափահասի, թե՛ անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ արարքը կատարած լինելը սահմանված են որպես հավասարազոր որակյալ հատկանիշ, դրանք են՝ **Սպանությունը** (155-րդ հոդված), **Ինքնասպանության նպատեղը**

¹¹ 2021 թվականի հունիսի 30-ին ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 53-րդ կետ (Article 6, Part 1, Paragraph 53 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia, adopted on June 30, 2021)

¹² 2004 թվականի նոյեմբերի 09-ին ընդունված ՀՀ Ընտանեկան օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 1-ին մաս (Part 1 of Article 41 of the Family Code of the Republic of Armenia, adopted on November 9, 2004)

¹³ 1989 թվականի նոյեմբերի 20-ին Նյու Յորքում ընդունված Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի 1-ին հոդված (Article 1 of the Convention on the Rights of the Child, adopted in New York on 20 November 1989)

(164-րդ հոդված), Առողջությանը թեթև վնաս պատճառելը (171-րդ հոդված), Մարդու իմունային անբավարարության վիրուսով վարակելը (177-րդ հոդված), Մարդու իմունային անբավարարության վիրուսով անզգուշությամբ վարակելը (178-րդ հոդված), Սեռավարակով վարակելը (179-րդ հոդված), Սեռավարակով անզգուշությամբ վարակելը (180-րդ հոդված), Շրջապատի համար վտանգ ներկայացնող հիվանդությամբ վարակելը (181-րդ հոդված), Անձին առանց իր համաձայնության բժշկական, գիտական կամ այլ փորձի ենթարկելը (185-րդ հոդված), Մարդու վերարտադրողական կլոնավորումը կամ եվգենիկական փորձերը (186-րդ հոդված), Շահագործման վիճակում գտնվող մարդու ծառայությունից օգտվելը (190-րդ հոդված), Ազատությունից ապօրինի զրկելը (192-րդ հոդված), Անձնական կամ ընտանեկան կյանքի գաղտնիությունը խախտելը (204-րդ հոդված), Շորթումը (258-րդ հոդված), Պատանդ վերցնելը կամ պահելը (315-րդ հոդված), Խոշտանգումը (450-րդ հոդված), Բռնի անհետացումը (451-րդ հոդված):

Նման պայմաններում, առաջանում է այն իրավական հարցը, թե ինչպե՞ս պետք է որակվի արարքը թվարկված 17 հանցակազմերով այն դեպքում, երբ ոտնձգության զոհը 12 տարին չլրացած անձ է:

Գիտնականների մի մասը պնդում են¹⁴, որ, օրինակ, 12 տարին չլրացած անչափահասի սպանությունը¹⁵ այլ ծանրացնող հանգամանքների բացակայության պայմաններում պետք է որակվի բացառապես 155-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետով, քանի որ գործում է *Lex specialis derogat legi generali* կանոնը¹⁶, ըստ որի՝ իրավական նորմերի մրցակցության դեպքում գործում է հատուկ (*պարզիկույար*) նորմը: Նման մոտեցման հիմքում է այն գաղափարը, որ անչափահասի նկատմամբ հանցանքը կատարված լինելու ծանրացնող հանգամանքը կրում է ընդհանուր բնույթ, իսկ անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ հանցանքը կատարված լինելու ծանրացնող հանգամանքը այն դեպքերում, երբ անօգնականությունը տարիքային է, դրա մասնավոր, առավել նեղ արտահայտումն է, քանի որ վերաբերում է բոլոր անչափահասների մի մասին՝ 12 տարին չլրացածներին:

Մյուս մասի կարծիքով¹⁷, այն դեպքերում, երբ կյանքից զրկվում է 12 տարին չլրացած երեխան, արարքը պետք է որակվի որպես սպանություն՝ ծանրացուցիչ

¹⁴ Դ.Ա.Թումասյան, Կ.Հ.Հովհաննիսյան, «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ, Հատուկ մաս», Ուսումնական ձեռնարկ, ISBN 978-9939-64-367-0, «Լիմուշ» հրատ., Երևան, 2022թ., էջ 97. (D.A. Tumasyan, K.H. Hovhannisyany, "CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, Special Part", Educational Manual, ISBN 978-9939-64-367-0, "Limush" Publishing House, Yerevan, 2022, page 97.)

¹⁵ Թեև օրինակ որպես բերվում է սպանությունը, կատարված վերլուծությունները և եզրահանգումները հավասարապես վերաբերելի են նաև հիշատակված նույն խմբի այլ հանցանքներին:

¹⁶ 2018 թվականի մարտի 21-ին ընդունված Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենքի 40-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ (Paragraph 2 of Part 1 of Article 40 of the Law of the Republic of Armenia on Normative Legal Acts adopted on March 21, 2018)

¹⁷ Ս.Վ.Առաքելյան, Ա.Վ.Բարսեղյան, «ՄԱՐԴՈՒ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ», Գիտագործնական մեկնաբանություններ, ISBN 978-9939-9240-7-

երկու հանգամանքով (անօգնական վիճակում գտնվողի և անչափահասի), այսինքն՝ Օրենսգրքի 155-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ և 5-րդ կետերով, ինչը հնարավորություն կտա արարքին առավել ամբողջական և հստակ քրեաիրավական գնահատական տալ: Հեղինակների կարծիքով նման մոտեցումը հավասարապես կիրառելի է նաև այլ հանցանքների դեպքում, որոնց համար հոդվածի միևնույն մասի տարբեր կետերով նախատեսված են խնդրո առարկա երկու ծանրացնող հանգամանքները¹⁸:

Մասնագետների մեկ այլ խումբ գտնում է, որ յուրաքանչյուր դեպքում պետք է գնահատվի՝ արդյոք առկա են ֆիզիկական կամ հոգեբանական անօգնականության հիմքերը, և եթե տվյալ հարցին տրվի դրական պատասխան, ապա արարքը պետք է որակել երկու ծանրացնող հանգամանքներով, իսկ բացասական պատասխանի դեպքում՝ միայն որպես անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված, որպեսզի բացառվի միևնույն իրավաբանական փաստի՝ որպես արարքի կատարումը որակյալ հատկանիշ դարձնող հանգամանքի կրկնակի մեղսագրումը անձին: Նման մոտեցումը, ըստ իս, արմատապես հակասում է Օրենսգրքի 3-րդ հոդվածով սահմանված իրավական անհերքելի կանխավարկածին, որը բացառում է քննարկումը այն հարցի, թե արդյոք անօգնական վիճակում է 12 տարին չլրացած անձը, ուստի այն կիրառելի չէ:

Պրակտիկան, իր հերթին, նույնպես միատեսակ չէ: Այսպես, մի դեպքում¹⁹ 7-ամյա երեխայի ենթադրյալ սպանության փաստի առթիվ նախաձեռնվել է վարույթ միայն Օրենսգրքի 155-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետով, իսկ մեկ այլ դեպքում²⁰ 12 տարին չլրացած երեխայի սպանության համար ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին մեղսագրվել է, ի թիվս այլ ծանրացուցիչ հանգամանքների, որոնք վերաբերելի չեն սույն հոդվածի առարկային, և՛ անօգնական վիճակում գտնվող անձի, և՛ անչափահասի նկատմամբ սպանություն կատարելու ծանրացուցիչ հանգամանքները:

Առաջադրված հարցին պատասխանելու համար նախ և առաջ անհրաժեշտ է պարզել, թե ինչ հարաբերակցության մեջ են գտնվում միմյանց միջև խնդրո

6, Արդարադատության ակադեմիա, 2023թ., էջ 37. (S.V. Arakelyan, A.V. Barseghyan, "CRIMES AGAINST PERSON ACCORDING TO THE NEW CRIMINAL CODE OF THE RA", Scientific and Practical Comments, ISBN 978-9939-9240-7-6, Academy of Justice, 2023, page 37.)

¹⁸ Ս.Վ.Առաքելյան, Գ.Ս.Բաղդասարյան, Պ.Գ.Պետրոսյան, «ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐԷ», Գիտազործական մեկնաբանություններ, ISBN 978-9939-9240-8-3, Արդարադատության ակադեմիա, Երևան, 2024թ., էջ 140. (S.V. Arakelyan, G.S. Baghdasaryan, P.G. Petrosyan, "CRIMES AGAINST PROPERTY ACCORDING TO THE NEW CRIMINAL CODE OF THE RA", Scientific and Practical Comments, ISBN 978-9939-9240-8-3, Academy of Justice, Yerevan, 2024, page 140.)

¹⁹ <https://www.investigative.am/news/parzvoum-en-sourenavan-bnakavayri-7-amyabnakchi-mahvan-hangamanqery> (մուտք /access/ 30.04.2025)

²⁰ https://investigative.am/news/pemzashenoum-shahaditakan-drdoumnerov-arandzin-dazhanoutyamb-mor-ev-erkou-anchapahas-erexaneri-spanoutyan-varouyiti-naxaqnnoutyounn-avartvel-e?fbclid=IwAR2wOv_xfZHURBK3KvI7jd1BYA-1KvXNNvuTG9ZFaxKse2YdLNOLF08frk (մուտք /access/ 30.04.2025)

առարկա երկու ծանրացնող հանգամանքները՝ արդյոք դրանք ինքնուրույն են, թե հարաբերվում են որպես ամբողջը և մասը:

Քրեական օրենսգրքի հատուկ մասով նախատեսված քրեաիրավական նորմերի մրցակցությունը և դրա տեսակները կանոնակարգող Օրենսգրքի կարգավորումները նախատեսում են, որ քրեաիրավական նորմերի մրցակցության դեպքում արարքը որակվում է Օրենսգրքի մեկ հոդվածով կամ հոդվածի մեկ մասով կամ կետով, իսկ եթե անձի մեկ արարքում միաժամանակ առկա են հանցակազմի ծանրացնող և առավել ծանրացնող հանգամանքները, ապա արարքը որակվում է հոդվածի միայն առավել ծանրացնող հանգամանքները նախատեսող մասով²¹: Միևնույն ժամանակ, Օրենսգրքը սահմանում է, որ եթե անձի մեկ արարքում առկա են Օրենսգրքի միևնույն հոդվածի միևնույն մասի տարբեր կետերով նախատեսված ծանրացնող հանգամանքներ, ապա հանցագործությունների համակցությունը բացակայում է, և այդ դեպքում արարքը որակելիս նշվում են այն բոլոր կետերը, որոնցում նախատեսված հանգամանքներն առկա են անձի արարքում²²: Վերոգրյալ կարգավորումների վերլուծությունից բխում է Օրենսդրի կամքն առ այն, որ Օրենսգրքի հատուկ մասի որևէ հոդվածի միևնույն մասով չպետք է նախատեսվեն այնպիսի ծանրացնող հանգամանքներ, որոնց միջև հնարավոր է մրցակցություն: Վերոգրյալից զատ, նույն հանցակազմի մրցակցություն նախատեսող բոլոր ծանրացնող հանգամանքները պետք է նախատեսված լինեն համապատասխան հոդվածի տարբեր մասերով, ինչը հնարավորություն կտա հաղթահարել մրցակցությունը՝ արարքը որակելով առավել ծանրացնող հանգամանքը նախատեսող մասով:

Այսպիսով, եթե ծանրացնող հանգամանքները նախատեսված են Օրենսգրքի հատուկ մասի որևէ հոդվածի միևնույն մասով, ապա դրանք պետք է գնահատվեն որպես ինքնուրույն, անկախ ծանրացնող հանգամանքներ, որոնք չեն կարող հարաբերակցվել որպես մաս և ամբողջ, քանի որ դա կհակասի Օրենսգրքի ընդհանուր մասով սահմանված հատուկ մասի հոդվածների միևնույն մասի տարբեր կետերով նախատեսված ծանրացնող հանգամանքների մրցակցության արգելքին: Այս համատեքստում կարևոր է ընդգծել, որ անօգնական վիճակում գտնվող անձի և անչափահասի դեմ ուղղված ոտնձգությունները դասելով որպես առանձին երկու ծանրացնող հանգամանք՝ Օրենսդիրը ուղղակիորեն պաշտպանության տակ է վերցրել երկու առանձին խմբերի, որոնք ունեն լրացուցիչ պաշտպանության կարիք: Այսպես, մի դեպքում խոսքը անչափահասների մասին է, իսկ մյուս դեպքում՝ անօգնական վիճակում գտնվող անձանց՝ որպես երկու խոցելի խմբերի: Ընդ որում, անգամ այն դեպքում, երբ անօգնականությունը տարիքային է, ծանրացնող հանգամանքի էությունը ոչ թե անձի լրացուցիչ պաշտպանությունն է որպես անչափահասի (12 տարին չլրացած անձ), այլ որպես

²¹ 2021 թվականի մայիսի 05-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 52-րդ հոդված (Article 52 of the Criminal Code of the Republic of Armenia, adopted on May 5, 2021)

²² 2021 թվականի մայիսի 05-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 53-րդ հոդված (Article 53 of the Criminal Code of the Republic of Armenia, adopted on May 5, 2021)

անօգնական վիճակում գտնվողի, ուստի 12 տարին չլրացած անձի դեմ ունեցվողությունների դեպքում գործ ունենք կրկնակի խոցելիության հետ, այլ ոչ թե սոսկ անչափահասների առանձին խմբի առանձին պաշտպանության:

Անդրադառնալով հիշատակված 17 հանցակազմերին՝ կարևոր է ընդգծել, որ դրանցից բոլորի դեպքում խնդրո առարկա երկու ծանրացնող հանգամանքները նախատեսված են նույն մասի տարբեր կետերով, որն Օրենսգրքի հատուկ մասի նկատմամբ գերակա ուժ ունեցող²³ ընդհանուր մասի կարգավորումների համաձայն նշանակում է, որ համապատասխան արարքը 12 տարին չլրացած անձի նկատմամբ կատարված լինելու դեպքում պետք է արարքը որակվի երկու ծանրացնող հանգամանքներով միաժամանակ:

Անօգնական վիճակում գտնվող անձի և անչափահասի նկատմամբ հանցանքը կատարված լինելու ծանրացնող հանգամանքների ինքնուրույնության մասին է խոսում նաև այն, որ Օրենսգրքի մի շարք հանցակազմերի դեպքում առկա է դրանցից միայն մեկը: Այսպես, Օրենսգրքի 162-րդ (**Ինքնասպանության հասցնելը**), 163-րդ (**Ինքնասպանության հակելը**), 166-րդ (**Առողջությանը ծանր վնաս պատճառելը**), 194-րդ (**Հոգեկան ներգործությունը**), 195-րդ (**Ֆիզիկական ներգործությունը**), 196-րդ (**Ֆիզիկական ուժեղ ցավ կամ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելը**), 196.1-րդ (**հեղափոխելը**), 199-րդ (**Սեքսուալ բնույթի գործողություններին հարկադրելը**), 402-րդ (**Թմրամիջոցների, հոգեմեդ (հոգե- ներգործուն) նյութերի, դրանց պատրաստուկների կամ դրանց համարժեք նյութերի (անալոգի) գործածմանը հակելը կամ ներգրավելը**) հոդվածներով որպես ծանրացուցիչ հանգամանք է նախատեսված միայն համապատասխան արարքը անչափահասի նկատմամբ կատարելը, իսկ 252-րդ (**Ավազակությունը**), 260-րդ (**Գույքային վնաս պատճառելը սպառնալիքի կամ բռնություն գործադրելու միջոցով**), 263-րդ (**Ուրիշի գույքն ապօրինաբար օգտագործելը**) և 297-րդ (**Խուլիգանությունը**) հոդվածների դեպքում ընդհակառակը՝ միայն համապատասխան արարքը անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարելը:

Իր հերթին, երկրորդ մոտեցման օգտին է պատկերավոր խոսում այն օրինակը, որ 12 տարին լրացած անչափահասի դեմ ունեցվողության (Օրինակ՝ սպանության) դեպքում, եթե առկա լինեն ֆիզիկական կամ հոգեկան անօգնականության հիմքերը, ապա արարքը միանշանակ որակվելու է 155-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ և 5-րդ կետերով: Նման պայմաններում, առաջին մոտեցմամբ առաջնորդվելու դեպքում կստացվի մի իրավիճակ, որ մինչև 12 տարեկան անչափահասի նկատմամբ արարքը պետք է որակվի միայն մեկ ծանրացնող հանգամանքով, իսկ 12 տարին լրացած անչափահասի նկատմամբ կատարված միևնույն արարքը երկու ծանրացնող հանգամանքով, ինչը չի կարող հիմնավոր լինել և չի բխում առավել խոցելի խմբում գտնվող մանկահասակ երեխաների լրացուցիչ պաշտպանությունը

²³ 2018 թվականի մարտի 21-ին ընդունված Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենքի 40-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ
(Paragraph 2 of Part 1 of Article 40 of the Law of the Republic of Armenia on Normative Legal Acts adopted on March 21, 2018)

ապահովելու անհրաժեշտությունից: Այս առնչությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ թեև նույն մասի տարբեր կետերով որակումը դասական իմաստով չի կարող փոփոխել հանցանքի որակման ծանրությունը, այն, այնուամենայնիվ խիստ կարևոր է արարքի վտանգավորության աստիճանի և բնույթի ճիշտ պատկերացման, ինչպես նաև պատժի անհատականացման համար²⁴:

Այս համատեքստում կարևոր է նաև անդրադառնալ միջազգային փորձին: Ռուսաստանի Դաշնության (այսուհետ նաև՝ ՌԴ) քրեական իրավունքը թեև ունի էական նմանություններ ՀՀ քրեական իրավունքին, այնուամենայնիվ, խնդրո առարկա հարցում վերջինիս կարգավորումները զգալիորեն տարբերվող են: ՌԴ քրեական օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «Б» կետը²⁵ որպես որակյալ սպանության տեսակ է սահմանել անչափահասի կամ այլ անձի սպանությունը, որը գտնվում է անօգնական վիճակում, եթե հանցագործին նախապես հայտնի է եղել տվյալ հանգամանքը:

Ռուսաստանի Դաշնության Գերագույն դատարանի պլենումի 03.03.2015 թվականի թիվ 9 որոշման²⁶ համաձայն՝ ՌԴ քրեական օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «Б» կետով պետք է որակվի դիտավորությամբ այն տուժողին մահ պատճառելը, ով իր ֆիզիկական կամ հոգեկան վիճակի պատճառով չի կարող պաշտպանել իրեն կամ ակտիվորեն դիմադրել հանցագործին, եթե վերջինս գիտակցում է այդ հանգամանքը:

ՌԴ քրեական օրենսգրքի հիշատակված կարգավորումից ակներև է, որ ի տարբերություն Օրենսգրքի՝ դրանով ուսնձգության զոհի անչափահաս և անօգնական վիճակում գնտվող լինելու հանգամանքները չեն առանձնացվել և կազմում են մեկ ամբողջություն: Այսինքն, նշված ծանրացնող հանգամանքները ոչ թե ինքնուրույն, այլ մեկ փոխկապակցված ծանրացնող հանգամանք են, որի պարագայում խոսք գնալ չի կարող մրցակցության մասին: Ընդ որում, Օրենսդրական նման ձևակերպումը վկայում է ՌԴ օրենսդրի կողմից ոչ թե անչափահասների դեմ ուսնձգություն կատարելը *per se* ծանրացնող հանգամանք դիտարկելու, այլ տուժողի անչափահաս լինելը իրավական կանխավարկածով անօգնական վիճակին փոխկապակցելու և արդեն անօգնական վիճակում գտնվող անձի

²⁴ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԲԴ/0078/01/09 քրեական գործով 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի որոշում

(Decision of the RA Court of Cassation on criminal case No. EAKD/0078/01/09 of December 18, 2009)

²⁵ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (մուտք 30.04.2025)

Criminal Code of the Russian Federation adopted on June 13, 1996

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (access 30.04.2025)

²⁶ Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 27.01.1999 N 1 (ред. от 03.03.2015) "О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ)

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_21893/#dst100062 (մուտք 30.04.2025)

Resolution N9 of the Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation of March 3, 2015

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_21893/#dst100062 (access 30.04.2025)

նկատմամբ հանցանք կատարելը ծանրացնող հանգամանք դիտարկելու մասին, որի դրսևորման տեսակ է առաջինը:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ հարկ է արձանագրել, որ Օրենսդիրը, եթե չցանկանար խնդրո առարկա երկու ծանրացնող հանգամանքների միա-
ժամանակյա մեղսագրումը, կարող էր ընդամենը սահմանել, որ անչափահաս հասկացությունը վերաբերում է 12-ից մինչև 18 տարին չլրացած անձանց կամ կարող էր նախատեսել անչափահասի նկատմամբ որևէ արարքի կատարումը որպես ծանրացնող հանգամանք, իսկ անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ նույն արարքի կատարումը որպես առավել ծանրացնող հանգամանք, ինչը կհաղթահարեր ենթադրյալ մրցակցությունը: Վերոգրյալից զատ, առաջին մոտեցման հիմանվորվածությունը վիճահարույց է նաև այն պատճառով, որ Օրենսգրքի հատուկ մասի որևէ հոդվածի միևնույն մասով հատուկ և ընդհանուր բնույթի ծանրացնող հանգամանքի նախատեսումը կառարկայագրվել հատուկ բնույթի ծանրացնող հանգամանքի նշանակությունը՝ այն դնելով ընդհանուր բնույթի ծանրացնող հանգամանքի հետ մեկ հարթության վրա (օրինակ՝ եթե Օրենսգրքի 191-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսվեր մարդուն առևանգելը, որը կատարվել է մի խումբ անձանց կողմից և նույն մասով նաև նախատեսվեր նույն արարքը, որը կատարվել է հանցավոր կազմակերպության կողմից): Նման կարգավորումը կասիմիլացներ մրցակցող ծանրացնող հանգամանքները՝ անհիմն կերպով անտեսելով դրանց միջև առկա տարբերություններից բխող այնպիսի էական հանգամանքներ, ինչպիսիք են հանրային նվազ կամ առավել վտանգավորությունը, որոշակի խումբ անձանց լրացուցիչ պաշտպանության անհրաժեշտությունը: Միևնույն ժամանակ, 12 տարին չլրացած անձի նկատմամբ ոտնձգությունը միայն անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելու ծանրացնող հանգամանքով որակելը այն դեպքում, երբ համապատասխան արարքը նախատեսում է նաև հավասարազոր ծանրացնող հանգամանք՝ արարքը անչափահասի նկատմամբ կատարելը, արժեզրկում է արարքը անչափահասի նկատմամբ կատարված լինելու հանգամանքը՝ նման արարքը համարժեք դիտարկելով չափահաս անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ ոտնձգությանը:

Մինչդեռ, Օրենսդիրը էքսպլիցիտ կարգավորել է այն դեպքերը, երբ անհրա-
ժեշտ է գտել ընդհանուր մեկ խոցելի խմբի որոշ հատվածների համար սահմանել ընդհանուրից տարբերվող կարգավորումներ՝ դասակարգելով դրանք հոդվածի տարբեր մասերում որպես ծանրացնող և առավել ծանրացնող հանգամանքներ: Վերոգրյալի արտահայտիչ օրինակ է Օրենսգրքի 198-րդ հոդվածը, որի 2-րդ մա-
սով որպես հանցանքի ծանրացնող հանգամանք է նախատեսվել անչափահասի նկատմամբ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ կատարելը, իսկ 3-րդ մասով որպես առավել ծանրացնող հանգամանք է նախատեսվել 12-ից 14 տարին չլրա-
ցած անձանց նկատմամբ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ կատարելը:

2.4. *Non bis in idem*

Որոշ մասնագետներ արտահայտում են նաև այն մտահոգությունը, որ 12 տարին չլրացած անձի դեմ ուղղված ոտնձգությունը միաժամանակ երկու ծանրացուցիչ հանգամանքներով որակելը, որոնց հիմքում ընկած է միևնույն փաստական հիմքը՝ տուժողի տարիքը, խախտում է **Non bis in idem** սկզբունքը: Վերոգրյալի առթիվ հարկ է ընդգծել, որ նման որակման դեպքում որևէ պարագայում անձին միևնույն արարքի կամ միևնույն ծանրացնող հանգամանքի դուպլիկացված մեղսագրում տեղի չի ունենում: Ինչպես արդեն իսկ նշվել է նախորդիվ, տարիքային անօգնականությունը անհերքելի իրավական կանխավարկած է, որի էությունը հանգում է նրան, որ 12 տարին չլրացած անձանց շրջանում բարձր հավանականություն ունի անօգնական վիճակում գտնվելը, ուստի Օրենսդիրը որոշել է յուրաքանչյուր դեպքում առանձին գնահատման չենթարկել նշված խմբի երեխաների անօգնական վիճակում լինելը և օրենսդրորեն ամրագրել է, որ որոշակի տարիքի հասած չլինելը պարտադիր հանգեցնելու է մյուս իրավաբանական փաստի՝ անօգնական վիճակում լինելու առկայությանը, ընդ որում Օրենսգրքի նման կարգավորումը սահմանափակում է 12 տարին չլրացած անձի անօգնական վիճակում գտնվելու հանգամանքի հերքումը և անգամ եթե հաստատվի, որ երեխան դասական անօգնական վիճակում գտնվող չէ, միևնույն է, այդ հանգամանքը չի ունենալու որևէ իրավական արժեք: Վերոգրյալից հետևում է, որ տարիքային անօգնականության դեպքում երեխայի տարիքը ինքնին չի հանդիսանում ծանրացնող հանգամանքի հիմք, այլ որպես այդպիսին են գնահատվում և հանդիսանում երեխայի այն առանձնահատկությունները, որոնք օրինաչափորեն առկա են գրեթե բոլոր նշված տարիքային խմբի երեխաների մոտ: Այլ կերպ ասած՝ երեխայի տարիքից բխում են այն հանգամանքները, որոնք պայմանավորում են անօգնական վիճակի առկայությունը: Այսպես, եթե առկա չլինեք օրենսդրական կանխավարկածը տարիքային անօգնականության վերաբերյալ, ապա հիշատակված 17 հանցակազմերի դեպքում, եթե ոտնձգության զոհը անչափահաս է (անկախ տարիքից) և միաժամանակ առկա են վերջինիս ֆիզիկական կամ հոգեկան անօգնականության վերաբերյալ կասկածներ, իրավակիրառը պետք է քննարկման առարկա դարձնեք այն հարցը, թե արդյոք զոհը ի վիճակի է եղել դիմադրություն ցույց տալ կամ ղեկավարել իր արարքը կամ գիտակցել իր նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը, թե ոչ: Հարցին դրական պատասխան տալու դեպքում իրավակիրառի կողմից պետք է փաստվեր, որ անչափահասը նաև անօգնական վիճակում գտնվող անձ է և դժվար թե կարծիքները կիսվեին մասնագետների առ այն, թե անհրաժեշտ է արդյոք արարքը որակել երկու ծանրացնող հանգամանքներով, թե ոչ: Մյուս կողմից, Օրենսդիրը, գնահատելով, որ մինչև 12 տարեկան երեխաների դեպքում հիշատակված հարցի պատասխանը դեպքերի գերակայության դեպքում լինելու է դրական, հարցին պատասխանել է օրենսդրորեն՝ ազատելով իրավակիրառին նշված հարցը քննարկման առարկա դարձնելու անհրաժեշտությունից և միաժամանակ հնարավորությունից: Ստացվում է, որ «տարիքային անօգնականություն»

մոլորեցնող անվան տակ այնուամենայնիվ «ֆիզիկական» կամ «հոգեկան» անօգնականությունն է, իսկ տարիքը ընդամենը այն գործոնն է, որով պայմանավորված անձանց որոշակի խմբի մոտ որպես կանոն առկա է լինում «հոգեկան» կամ «ֆիզիկական» անօգնականությունը: Վերոգրյալից հետևում է, որ յուրաքանչյուր դեպքում, երբ իրավակիրառը մինչև 12 տարեկան անձի նկատմամբ կատարված ոտնձգությունը որակում է որպես անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված իմպլիցիտ դրական պատասխանում է նաև այն հարցին, թե գտնվում է վերջինս «հոգեկան» կամ «ֆիզիկական» անօգնականության վիճակում, թե ոչ: Ուստի, 12 տարին չլրացած անձի դեմ ուղղված ոտնձգությունը միաժամանակ և՛ որպես անչափահասի, և՛ անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված լինելու ծանրացնող հանգամանքով որակելը չի խախտում *Non bis in idem* սկզբունքը, քանի որ զոհի անօգնական վիճակում գտնվելը բխում է ոչ թե տարիքից, այլ վերջինիս «հոգեկան» կամ «ֆիզիկական» անօգնականությունից:

Եզրակացություն

Այսպիսով, կատարված հետազոտության արդյունքում հանգում ենք հետևության առ այն, որ 12 տարին չլրացած անձի նկատմամբ այնպիսի արարքի կատարումը, որի համար ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածի նույն մասի տարբեր կետերով ծանրացուցիչ հանգամանք է նախատեսված արարքը և՛ անչափահասի, և՛ անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 155-րդ, 164-րդ, 171-րդ, 177-րդ, 178-րդ, 179-րդ, 180-րդ, 181-րդ, 185-րդ, 186-րդ, 190-րդ, 192-րդ, 204-րդ, 258-րդ, 315-րդ, 450-րդ, 451-րդ հոդվածներ), հանցավորի կողմից զոհի 12 տարին լրացած չլինելու հանգամանքը գիտակցելու և ծանրացնող այլ հանգամանքների բացակայության պայմաններում, ենթակա է որակման երկու ծանրացնող հանգամանքներով՝ որպես անչափահասի և անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ կատարված:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգիրք (Criminal Code of the Republic of Armenia, adopted on April 18, 2003)
2. 2021 թվականի մայիսի 05-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգիրք (Criminal Code of the Republic of Armenia, adopted on May 5, 2021)
3. 2018 թվականի մարտի 21-ին ընդունված Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենք (Law of the Republic of Armenia on Normative Legal Acts adopted on March 21, 2018)
4. 2021 թվականի հունիսի 30-ին ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia, adopted on June 30, 2021)
5. 2004 թվականի նոյեմբերի 9-ին ընդունված ՀՀ Ընտանեկան օրենսգիրք (Family Code of the Republic of Armenia, adopted on November 9, 2004)
6. 1989 թվականի նոյեմբերի 20-ին Նյու Յորքում ընդունված Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիա (Convention on the Rights of the Child, adopted in New York on 20 November 1989)
7. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԲԴ/0078/01/09 քրեական գործով 2009 թվականի դեկտեմբերի 18-ի որոշում (Decision of the RA Court of Cassation on criminal case No. EAKD/0078/01/09 of December 18, 2009)
8. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (մուտք 30.04.2025) (Criminal Code of the Russian Federation adopted on June 13, 1996) https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (access 30.04.2025)
9. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 27.01.1999 N 1 (ред. от 03.03.2015) "О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ)" https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (մուտք 30.04.2025) (Criminal Code of the Russian Federation adopted on June 13, 1996) https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (access 30.04.2025)
10. Ա.Ղամբարյան, Մ.Մուրադյան, «ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ», Ուսումնական ձեռնարկ, 4-րդ լրամշակված հրատարակություն, «Լուսաբաց հրատարակչատուն» հրատ., Երևան, 2023թ.
(A. Ghambaryan, M. Muradyan, "THEORY OF STATE AND LAW", Textbook, 4th revised edition, "Lusabats Publishing House" publishing house, Yerevan, 2023)
11. Դ.Ա.Թումասյան, Կ.Հ.Հովհաննիսյան, «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ, Հատուկ մաս», Ուսումնական ձեռնարկ, ISBN 978-9939-64-367-0, «Լիմուշ» հրատ., Երևան, 2022թ.

(D.A. Tumasyan, K.H. Hovhannisyan, "CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, Special Part", Educational Manual, ISBN 978-9939-64-367-0, "Limush" Publishing House, Yerevan, 2022)

12. Ս.Վ.Առաքելյան, Գ.Ս.Բաղդասարյան, Պ.Գ.Պետրոսյան, «ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ», Գիտագործնական մեկնաբանություններ, ISBN 978-9939-9240-8-3, Արդարադատության ակադեմիա, Երևան, 2024թ.

(S.V. Arakelyan, G.S. Baghdasaryan, P.G. Petrosyan, "CRIMES AGAINST PROPERTY ACCORDING TO THE NEW CRIMINAL CODE OF THE RA", Scientific and Practical Comments, ISBN 978-9939-9240-8-3, Academy of Justice, Yerevan, 2024)

13. Ս.Վ.Առաքելյան, Ա.Վ.Բարսեղյան, «ՄԱՐԴՈՒ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ», Գիտագործնական մեկնաբանություններ, ISBN 978-9939-9240-7-6, Արդարադատության ակադեմիա, 2023թ.

(S.V. Arakelyan, A.V. Barseghyan, "CRIMES AGAINST PERSON ACCORDING TO THE NEW CRIMINAL CODE OF THE RA", Scientific and Practical Comments, ISBN 978-9939-9240-7-6, Academy of Justice, 2023)

14. <https://www.investigative.am/news/parzvoum-en-sourenavan-bnakavayri-7-amy-a-bnakchi-mahvan-hangamanqnery>

(մուտք /access/ 30.04.2025)

15. https://investigative.am/news/pemzashenoum-shahaditakan-drdomnerov-arandzin-dazhanoutyamb-mor-ev-erkou-anchapahas-erexaneri-spanoutyan-varouyti-naxaqnnoutyounn-avartvel-e?fbclid=IwAR2wOv_xfZHURBK3KvI7jd1BYA-IKnVxNNvuTG9ZEaxKse2YdLNOLF08frk

(մուտք /access/ 30.04.2025)

16. Քննչական կոմիտեի 2024 թվականի գործունեության մասին հաղորդում (Report on the activities of the Investigative Committee for 2024)

<https://www.investigative.am/news/haxordum> (մուտք /access/ 30.04.2025)

17. Քննչական կոմիտեի 2023 թվականի գործունեության մասին հաղորդում (Report on the activities of the Investigative Committee for 2023)

<https://www.investigative.am/news/teghekatvoutyoun-hh-qnnchakan-komitei-2023-tvakani-gorcounoutyan-masin> (մուտք /access/ 30.04.2025)

18. Քննչական կոմիտեի 2022 թվականի գործունեության մասին հաղորդում (Report on the activities of the Investigative Committee for 2022)

<https://www.investigative.am/news/haghordoum-hayastani-hanrapetoutyan-qnnchakan-komitei-2022-tvakani-gorcounoutyan-masin> (մուտք /access/ 30.04.2025)

Marc Azdaridis

Investigator of Investigative Division of Ajapnyak and Davtashen administrative districts of Yerevan city Investigative Department of the Investigative Committee of the Republic of Armenia

LEGAL QUALIFICATION OF CRIMES COMMITTED AGAINST A PERSON UNDER 12 YEARS OF AGE ACCORDING TO THE NEW CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA²⁷

Abstract

The new Criminal Code of the Republic of Armenia, adopted on May 5, 2021, significantly changed Armenian criminal law, including new criminal law institutions, as well as conceptually amending existing institutions. The changes, *inter alia*, relate to defining new offenses, amending existing offenses, supplementing or changing the scope of qualitative characteristics of specific types of crimes, as well as to clarifying the meaning of certain concepts or reinterpreting them. The Code emphasizes the need to protect minors from criminal offences by 1) significantly expanding the scope of crimes, the qualified type of which is the commission of a relevant act against a minor, 2) defining that any child under the age of 12 is considered to be in a “helpless state”, as well as 3) providing for the commission of an intentional crime against a minor, jointly with him or in the presence of a minor who is aware of the nature of the criminal act, as an independent circumstance aggravating liability and punishment, if the criminal is aware that the person is a minor. The subject of the article concerns one of the mentioned changes: the qualification of an act with the aggravating factors of being committed against a helpless person in the case when the person's helpless state is conditioned by the age factor in those crimes that also provide for the commission of the act against a minor as an aggravating circumstance equivalent to being committed against a helpless person, as well as the correlation of the aggravating characteristics of the crime: being committed against a minor and being committed against a helpless person.

The relevance of the chosen topic is evidenced by the increase in crimes committed against minors, the absence of a unified practice on the issue in question, as well as the inconsistency of doctrinal sources.

The research discusses the question of how to qualify crimes provided for in the special part of the Code that include, as an aggravating circumstance, commitment of the act against a minor and a helpless person under different points of the same part of the article, in the case when the victim of the offence is a child under 12 years of age.

The following methods were used during the research: comparative, analysis and synthesis, deduction and induction.

Keywords: minor; helpless state; aggravating circumstance; criminal liability; double indictment; competition of norms; legal presumption.

²⁷ The article was presented on 04.05.2025 and was reviewed on 23.06.2025.

Марк Аздаридис

Следователь следственного отдела административных районов Аджаньяк и Давташен следственного управления города Ереван следственного комитета Республики Армения

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ КВАЛИФИКАЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ СОВЕРШЕННОГО В ОТНОШЕНИИ ЛИЦА НЕ ДОСТИГШЕГО 12 ЛЕТ В СООТВЕТСТВИИ С НОВЫМ УГОЛОВНЫМ КОДЕКСОМ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ²⁸

Абстракт

Новый Уголовный кодекс Республики Армения, принятый 5 мая 2021 года, существенно изменил уголовное законодательство Армении, включив новые уголовно-правовые институты, а также концептуально изменив существующие институты. Поправки, в частности, касаются определения новых уголовных преступлений, внесения изменений в существующие уголовные преступления, предусмотренные предыдущим Кодексом, дополнения или изменения объема квалифицирующих признаков отдельных видов преступлений, а также уточнения смысла некоторых понятий или их переосмысления. В Кодексе подчеркивается необходимость защиты несовершеннолетних от преступных посягательств путем 1) существенного расширения состава преступлений, квалифицируемым видом которых является совершение соответствующего деяния в отношении несовершеннолетнего, 2) определения, что любой ребенок в возрасте до 12 лет считается находящимся в «беспомощном состоянии», а также 3) установления совершения умышленного преступления в отношении несовершеннолетнего совместно с ним или в присутствии несовершеннолетнего, осознающего характер преступного деяния, в качестве самостоятельного обстоятельства, отягчающего ответственность и наказание, если преступник заведомо знал, что лицо является несовершеннолетним. Предметом статьи является одно из названных изменений: квалификация деяния отягчающим обстоятельством совершение в отношении беспомощного лица, в случае, если беспомощное состояние лица обусловлено возрастным фактором, в случае тех преступлений, которые предусматривают также совершение деяния в отношении несовершеннолетнего в качестве равнозначного отягчающего обстоятельства, а также соотношение квалифицирующих признаков преступления: совершение в отношении несовершеннолетнего и беспомощного лица.

Актуальность выбранной темы подтверждается ростом преступлений, совершаемых в отношении несовершеннолетних, отсутствием единой практики по

²⁸ Статья была представлена 04.05.2025 и прошла рецензирование 23.06.2025.

рассматриваемому вопросу, а также противоречивостью доктринальных источников.

В статье рассматриваются вопросы квалификации преступлений, предусмотренных Особенной частью Уголовного кодекса, одновременно включающих в себя в качестве отягчающих обстоятельств совершение деяния в отношении несовершеннолетнего и беспомощного лица по разным пунктам одной и той же части статьи, в случаях, когда жертвой преследований является ребенок в возрасте до 12 лет.

При изучении выбранной в статье темы использовались анализ и синтез, а также сравнительный, дедуктивный и индуктивный методы.

Ключевые слова: несовершеннолетний; беспомощное состояние; отягчающее обстоятельство; уголовная ответственность; повторное привлечение к ответственности; конкуренция норм; правовая презумпция.